

چرا قرآن را حفظ کنیم (۴)

سید مصطفی حسینی *

جایگاه حفظ قرآن کریم در آیات و روایات

با سلام به محضر خوانندگان محترم، نشریه نورالثقلین، در شماره های قبلی این نوشتار به معرفی منابع مورد نیاز در شناسایی جایگاه و اهمیت حفظ قرآن و خلاصه ای از تاریخچه حفظ قرآن پرداختیم. همچنین به بررسی آیات و روایت مرتبط با حفظ قرآن پرداختیم و بیان شد که با عنایت به ادله موجود از آیات و روایات، استحباب حفظ قرآن از احکام مسلم اسلام به شمار می رود.

از نکات بسیار جالبی که در مورد حفظ قرآن به دست آمد آثار و برکات آن است که در ضمن بیان آیات و روایات به آن اشاره شد و اما برای خوانندگان گرامی بسیار جالب است که بیانات علمای اعلام که سال ها عمر شریف خود را صرف فهم و درک معارف قرآن کریم و اهل بیت(ع)، نموده اند، در این زمینه مطالعه نمایند و از نظرات علما در این باره مطلع شوند.

در ادامه به ذکر سخنان این بزرگان می پردازیم و مطالب مورد نیاز را بیان می کنیم و شرح می دهیم.

- شهید اول (ره):

«آیاتی از قرآن را برگزین و ورد خود ساز اگر حفظ قرآن در توانت باشد، حتماً آن را حفظ و از برنما و اگر آن توان را در خود ندیدی، هر مقدار از آیات توانستی حفظ کن، و در این امر، کوتاهی مکن (وصیتنامه شهید اول ر.ک غایه المراد ص ۱۸۳). قرآن بهترین ذکر است و تلاوت آن بر بسیاری از مستحبات مقدم است. امام رضا(ع) در روایتی می فرماید: «قرائت قرآن افضل از ذکر و ذکر افضل از صدقه است. صدقه افضل از روزه و روزه سیر از آتش است.» (بحارالأنوار ج: ۸۹ ص: ۲۰۱)

یکی از خواص حفظ قرآن این است که در فرصت های فراغت می توان وقت را مغتنم شمرد و از ملازمت آن بهره مند شد و در سفر و حضر خود را همدم قرآن دانست. حفظ قرآن این امکان را به انسان می دهد که قرآن را در گوشه ای از روز و در چند دقیقه تلاوت، محدود و محصور نکند؛ آن را در طول شبانه روز، مونس خود بشمارد و در جای جای زندگی روزانه خویش، حاضر و همنشین قرار دهد.

- شهید ثانی (ره):

شهید ثانی در کتاب شریف «منیه المرید» در باب آداب تعلیم و تعلم می فرماید: «اولین کاری که طالب علم موظف به انجام آن است حفظ متقن قرآن کریم می باشد، چرا که قرآن اساس علوم و اهم آن می باشد. و سیره متقدمین بر این بود که فقه و حدیث را به غیر حافظ قرآن تعلیم نمی نمودند. و پس از حفظ قرآن، اشتغال او به سائر علوم نباید به نحوی باشد که منجر به فراموشی قرآن گردد و یا آن را در معرض فراموشی قرار دهد، بلکه باید فراگیری آن را ادامه داده و روزانه مقداری از آن را دائماً تلاوت نماید.» (منیه المرید، الشهید الثانی، ص ۲۶۳)

حفظ قرآن کریم یکی از اصول برنامه ریزی درسی در حوزه های علمیه و مدارس عالی در قدیم بوده است، و دانش پژوه، پیش از ورود در متون آموزشی، حفظ کل قرآن کریم را به پایان می رسانده است.

حفظ قرآن، به گونه ای طبیعی، انس با قرآن را به همراه می آورد، ذهن را با

مفاهیم قرآنی پیوند می دهد، توفیق تأمل و تدبیر در قرآن را ایجاد می کند، زمینه های کشف آفاق نو از آن را فراهم می سازد، در قلمروهای مختلف علوم دینی، استشهاد به آیات وحی را راحت می کند و زبان و کلام را به آیه های آسمانی زینت می دهد. همچنین حفظ قرآن، جان را منور می کند، روح را صیقل می دهد، زمینه های پالایش آن را فراهم می کند، افق های نو را برای سلوک معنوی می گشاید، دریچه روح را در برابر آسمان بی نهایت ملکوتی باز می کند و به آدمی، توان عروج و عبور از سدهای روزمره زندگی مادی می بخشد.

... و این همه، در پرتو تلاوت پیوسته قرآن رخ می دهد. حفظ قرآن، به تلاوت مکرر پیش از حفظ- برای حفاظت از محفوظات قرآنی- نیازمند می نماید. بدون آن، نه حفظ صورت می گیرد و نه آیات حفظ شده، محفوظ خواهد ماند. از این رو، در حفظ قرآن، تکرار آیات و انس با آن، شرط لازم به شمار می آید و این، به انس ذهنی و روحی می انجامد. از یک سو، خرد و قوای ذهنی را با آیات وحی مأنوس می کند و به آن، توانمندی و اقتدار می دهد. از سوی دیگر، جان با آیه های الهی مزین می شود و از بوی خوش واژه های آسمانی، معطر می گردد.

- مرحوم سید بن طاووس(ره): محدث بزرگ شیعه در ضمن وصیت به فرزند خویش می نگارد:

«... برای تعظیم و تجلیل از مقام وحی و همچنین احیای شعائر اسلامی، تمام قرآن را حفظ و از برنما». (گنجینه وصایا، ص ۱۹۷، به نقل از کشف المحجبه لثمره المهجد).

- مرحوم صاحب جواهر(ره):

ایشان در مسأله اختلاف تقدیم آقرء بر أفقه در امام جماعت می فرماید: «آنچه که مقتضای حکمت و مصلحت بوده است شدت تشویق و تأکید بر حفظ، نگارش، تعلیم و تعلم قرآن بوده است؛ چرا که آن، سرچشمه نبوت و از بزرگ ترین منت های الهی بر امت اسلام است.» (جواهر الکلام - شیخ محمد حسن نجفی،

ج ۱۳، ص ۳۶۰).

– آیت الله العظمی بروجردی (ره):

«از حفظ داشتن قرآن توشه ای برای انسان است. افسوس بر کسی که از دنیا برود و توشه ای نداشته باشد.» (زندگی آیت الله بروجردی، ص ۱۶۵).

از میان مراجع و علمای طراز اول، کمتر کسی بوده است که اجزایی از قرآن را از حفظ نداشته باشد، اگر هم به صورت ترتیبی و با برنامه ریزی اشتغال به حفظ قرآن نداشته اند، به خاطر انس زیادی که با قرآن داشته اند، غالب آیات در ذهنشان حاضر بوده است. شهید مطهری در کتاب «مسأله شناخت» در ارتباط با حضرت آیت الله بروجردی می گوید: «آقای بروجردی ... در فقه و اصول مرد فوق العاده متبحر و صاحب نظری بود و بر تفاسیر قرآن هم مسلط بود و بیش از نصف قرآن را هم حفظ بود.» (کتاب مسأله شناخت، ص ۱۴۶).

– حضرت آیت الله بهجت (ره):

«قرآن را حفظ کنیم تا همیشه با ما باشد و ما با او باشیم، به قرآن تحسن بکنیم و آن را وسیله حفظمان در فتن و شدائد دنیا قرار بدهیم» (به سوی محبوب، ص ۷۱).

... قرآن را حفظ کنید. نتیجه حفظ قرآن قابل توصیف نیست... قاعدتاً حفظ قرآن خیلی آسان است و تکرار هم لازم ندارد: «سهل الله حفظه لامته (ص)». خداوند، حفظ قرآن را بر امت رسول خدا (ص) آسان نموده است. ولی ابقا و نگهداری از آن تکرار لازم دارد؛ زیرا که فرمود: «تعاهدوا هذا القرآن، فإنه وحشی» قرآن را تکرار کنید که زود از خاطر می رود. (در محضر حضرت آیت الله بهجت، ص ۱۱۵).

– حضرت آیت الله العظمی تبریزی (ره):

«حفظ قرآن کریم ثواب و فضیلت بزرگی دارد، لکن کسی که قرآن را حفظ کرده باید محافظت کند تا از یادش نرود، کوتاهی کردن در این امر بعد از حفظ قرآن به نحوی که یادش برود اشکال دارد. و الله العالم»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 حفظ قرآن کَرِیمِ ثواب و فضیلت بزرگی دارد لکن کسی که
 قرآن را حفظ کرده باید محافظت کند تا از یادش فرود، گواهی کردن
 در این امر بعد از حفظ قرآن بنویس که از یادش برود اشکال وارد و الله العالم

- مرحوم نهایندی (مؤلف تفسیر نفحات الرحمن):

«حفظ قرآن از مهم ترین عبادات و موکدترین مستحبات است. از آنجا که حفظ قرآن از روی معرفت و ایمان، نورانیت قلب و انشراح صدر و انبساط روح و تهذیب نفس را به دنبال دارد اجر او روز قیامت هم سنخ با او است؛ زیرا حافظ قرآن غرق در نور خداست و نزد خداوند از مقربان است. و مع الاسف این عبادت با فضیلت در زمان ما ترک شده است در حالی که در زمان های قبل از این، شیوع داشته است به طوری که طبق آنچه گفته شده است غیر حافظ قرآن در بین مسلمانان موهون بوده است.» (تفسیر نفحات الرحمن، ج ۱، ص ۳۵)

- علامه شهید استاد مطهری (ره):

«حفظ کردن قرآن مثل تلاوت کردن آن امر بسیار مطلوبی است و مخصوصاً بعد از آنکه انسان حفظ کرد نباید بگذارد فراموش بشود. شاید گناه هم داشته باشد که انسان قرآن را حفظ کند و بعد این قدر نخواند تا فراموش بشود. افرادی که حافظه شان ضعیف است لااقل اگر یک سوره دو سوره پنج سوره حفظ می کنند، نگذارند که همان سوره ها فراموش بشود؛ چون بعضی، حرام و گناه می دانند که انسان قرآن را حفظ کند و بعد بگذارد فراموش بشود (کتاب آشنایی با قرآن، ج ۵، ص ۲۲۸).

- حضرت آیت الله العظمی صافی گلپایگانی:

«حفظ قرآن کریم بسیار فضیلت دارد و سیره متشرعه از هنگام نزول قرآن در بین همه طبقات مؤمنین بر حفظ آن بوده و هست و وضوح مطلب به قدری است که محتاج به شرح و تفصیل نیست.»

بسم الله الرحمن الرحيم
 ج - حفظ قرآن کریم بسیار فضیلت دارد
 و سیره متشرعه از هنگام نزول قرآن در بین
 همه طبقات مؤمنین بر حفظ آن بوده و هست
 و وضوح مطلب بقدری است که محتاج به شرح
 و تفصیل نیست . والله العالم ۱۳۰۲ ج ۲ ص ۴۲۰ هـ
 حفظ قرآن کریم
 مهروریا

- حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی (دام ظلّه):

«من معتقدم که طلبه ها دو دسته اند؛ یک دسته حافظه های قوی و زمینه های ذهنی مناسبی برای حفظ قرآن دارند به گونه ای که اگر وقت بگذارند، به راحتی می توانند حافظ قرآن شوند. من به این گونه افراد سفارش می کنم که حفظ قرآن را به طور جدی پیگیری کنند ، حوزه ها یک عده حافظ قرآن در سطح عالی داشته

باشند؛ ولی گروه دیگری هم هستند که تا این اندازه آمادگی ندارند و اگر بخواهند حافظ قرآن شوند، باید همه وقتشان را روی حفظ بگذارند. من به این دسته توصیه می‌کنم آیاتی را که برای استشهاد بر مسائل مختلف مورد نیاز است حتماً از حفظ داشته باشند.» (مجله پیام قرآن پیش شماره ۶ شهریور ۷۲، ص ۵۲).

ایشان در یکی از جلسات درس خارج خود فرموده بودند: «مرحوم آیت الله خویی در دوران پیری به حفظ قرآن مشغول شدند» و آنچه که معروف است این است که در همان سنین پیری موفق به حفظ بیش از ۲۵ جزء از کلام الله شده بودند.

– آیت الله جعفر سبحانی (دام ظلّه):

«اگر خداوند عمر دوباره ای به من بدهد در درجه ی اول در وقت، صرفه جوئی می‌کنم. مثلاً ما، روزی «مقامات حریری» و یا اشعار عرب را حفظ می‌کردیم، اما از حفظ قرآن باز می‌ماندیم در صورتی که باید قرآن را حفظ می‌کردیم.» (مجله سبأ سال سوم، ش ۲۱، ص ۱۲).

در دیداری که تعدادی از حافظان قرآن با ایشان داشتند، سؤال شد، برخی روایاتی که در فضل حفظ و حافظ قرآن آمده است، توجیه و تأویل کرده و می‌گویند، مراد حفظ الفاظ نیست. ایشان در پاسخ فرمودند: «اصولاً در زمان پیغمبر، قرآن حفظی بوده است کتابت، کم بود. چند نفر، قرآن را می‌نوشتند، همه حفظی بود، حفظ قرآن مهم است قدم اول است، انسان می‌خواهد نماز بخواند قدم اول حفظ قرآن است حفظ نماز است.»

ایشان در پاسخ سؤال دوم که در خصوص تأثیر حفظ قرآن در تحصیل بود فرمودند: «قرآن نور است. انسان اگر در ذهنش نور باشد معلوم است که مؤثر است. من امتحان کرده ام کسانی که با قرآن مانوسند، کم یا زیاد، کمتر گناه می‌کنند ... همین انس با قرآن، انسان را از گناه نگاه می‌دارد.»

در بسیاری از روایاتی که در خصوص حفظ قرآن به آن استناد شد، واژه حمله یا حامل قرآن در آن به کار رفته بود، ممکن است برخی در تطبیق این واژه بر حافظ

قرآن، تردید کرده باشند؛ بنابراین مسأله را در محضر حضرت آیت الله سبحانی طرح نمودیم، ایشان فرمودند: «مراد این است که محتوای قرآن با او باشد بلکه حمله بر حافظ قرآن بهتر تطبیق می کند.» عبارت زیر از حضرت آیت الله معرفت (ره) نیز در این زمینه جالب توجه به نظر می رسد. آیت الله معرفت از معدود عالمانی است که بخش اعظمی از عمر خود را صرف فراگیری، ترویج و تبیین معارف قرآن نموده و تألیفات بسیار ارزنده ای را در زمینه تفسیر و علوم قرآنی از خود به جای گذاشته است.

– آیت الله حسن زاده آملی (مدظله العالی):

«حقیقت امر این است که از همان ابتدا عشق عجیبی به دیوان شعرا و نیز نظم و شعر داشتم. روی این ذوق، همان وقت، تمام دو بیتی های بابا طاهر را حفظ بودم و تمام رباعیات خیام را، و اکثر غزلیات حافظ را، همین طور دیگران را. ای کاش از همان وقت کسی به من می گفت که آقا به جای اینکه این ها را حفظ کنی، شروع کن به حفظ قرآن. و الآن این حسرت برای من به جای مانده است که این عشق و علاقه ای که به دوواوین (دیوان های) شعرا داشتم، کاش در حفظ قرآن به کار می بردم. (میراث ماندگار، ص ۵۶۳).

دوره نوجوانی و جوانی، برهه ای است که حافظه انسان، چونان مکنده ای قوی، دنبال مواد و محفوظات می گردد. بنابراین، خواه ناخواه، به سوی حفظ شعر، نثر، عبارات و... رو می آورد. چه بهتر آن که با برنامه حفظ قرآن، این قوه ارزشمند انسانی را در بهترین برهه آن، هدایت و راهبری کرد و آن را در سمت و سوی سوق داد که در برهه افول آن قوه، در به کارگیری این قوه الهی، احساس رضایت و شادمانی کند؛ خود را مغبون حس نکند، بلکه شاکر این نعمت خدادادی بیابد. مغز انسان شامل پانزده تا یکصد بیلیون سلول عصبی (نرون) است که اگر کمترین عدد ارائه شده را بپذیریم به این معنی است که انسان میتواند ۲ تا ۱۰ بیلیون پاره اطلاعات مختلف را به خاطر بسپارد. طبق نظر «ریچارد رستارک» فقط برای نوشتن عددی که نمایانگر توانایی به خاطر سپردن مغز انسان باشد باید به مدت ۹۰ سال

در هر ثانیه یک صفر بنویسیم. (کتاب چگونه حافظه ای برتر داشته باشیم؛ نوشته روبرت توکه، انتشارات ققنوس، ص ۱۱).

- حضرت آیت الله معرفت(ره):

«امروزه همانند دوره صدر اسلام، حفظ قرآن در سینه ها یکی از ضروریات جامعه اسلامی به شمار می رود و اساساً حاکمیت قرآن در صورتی است که تک تک افراد جامعه از آیات مربوطه به هر حادثه و پیش آمد آگاهی داشته و مستحضر باشند. و حمله قرآن به کسانی می گویند که قرآن را در سینه حامل باشند نه آنکه صرفاً در نوشته ها و در محفظه کتابخانه ها. خلاصه حفظ و ضبط و قرائت صحیح قرآن یکی از واجبات شرعی است در همه زمان ها به ویژه در عصر حاضر و در سایه حکومت عدل اسلامی. وفق الله تعالی الحاملین للقرآن العالمین به.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
امروزه همانند دوره صدر اسلام حفظ قرآن در سینه یکی از ضروریات
جامعه اسلامی به شمار می رود و اساساً حاکمیت قرآن در صورتی است
که تک تک افراد جامعه از آیات مربوطه به هر حادثه و پیش آمد آگاهی داشته
و مستحضر باشند. و حمله قرآن به کسانی می گویند که قرآن را در سینه
حامل باشند نه آنکه صرفاً در نوشته ها و در محفظه کتابخانه ها. خلاصه
حفظ و ضبط و قرائت صحیح قرآن یکی از واجبات شرعی است در
همه زمان ها به ویژه در عصر حاضر و در سایه حکومت عدل اسلامی.
وفق الله تعالی الحاملین للقرآن العالمین به.
۱۴۲۰
غروه
قم - محمد باقر

منابع:

- ۱- اجزایی، محمد حسین، بهترین شیوه حفظ قرآن کریم، انتشارات جامعه القرآن الکریم، ۱۳۸۵ش
- ۲- پرهیزکار، شهریار، چگونه قرآن را حفظ کنیم، انتشارات نبوی، ۱۳۸۶.
- ۳- حر عاملی، محمدبن حسن، وسائل الشیعه، مؤسسه آل البيت، قم ۱۴۰۹ ق
- ۴- دفتر مقام معظم رهبری، حوزه و روحانیت، سازمان تبلیغات اسلامی ۱۳۷۵ش.
- ۵- رخشاد، محمدحسین، در محضر آیت الله بهجت، مؤسسه فرهنگی سما، ۱۳۸۶ش.
- ۶- عاملی، زیدالدین بن علی، منیه المرید، انتشارات اسماعیلیان، ۱۳۸۶ش.
- ۷- کلینی، محمد، اصول کافی، انتشارات دارالکتاب الاسلامیه، تهران، ۱۳۶۵ ش
- ۸- مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، مؤسسه الوفاء بیروت، ۱۴۰۴ ق
- ۹- مدرس تبریزی، محمود علی، ریحانه الادب، تهران، انتشارات خیام، ۱۳۷۴ش.
- ۱۰- مدرس، باقر، ستاره های فضیلت، تهران، نشر جهان .
- ۱۱- مرادی، علیرضا، قرآن کتاب هدایت، انتشارات اندیشه ماندگار، ۱۳۸۵ش.
- ۱۲- مساعی، سید مهدی، به سوی محبوب، دفتر آیت الله بهجت، ۱۳۸۶ش.
- ۱۳- مطهری، مرتضی، مسأله شناخت، انتشارات صدرا، ۱۳۸۷ش.
- ۱۴- مطهری، مرتضی، آشنایی با علوم اسلامی، انتشارات صدرا، ۱۳۶۲ ش
- ۱۵- مکی، شمس الدین محمد (شهید اول)، غایه المراد، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۶ش.
- ۱۶- نجفی، محمد حسن، جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام، اسلامیه ۱۳۸۶ ش
- ۱۷- نحوی، محمد، گنجینه وصایا، نشر اسلامی، ۱۳۷۶ش.
- ۱۸- نوری، حسین، مستدرک الوسائل، مؤسسه آل البيت قم ۱۴۰۸ ق
- ۱۹- نهبانندی، محمد، نفحات الرحمان، بنیاد بعثت ۱۳۸۷ ش
- ۲۰- نیشابوری، غلامرضا، استفتاءات قرآنی، نشر سید جمال الدین اسدآبادی، ۱۳۸۱ ش
- ۲۱- واعظ زاده خراسانی، محمد، غفرانی و علیرضا، میراث ماندگار، بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۸۲ش.

